

SIMAI MIHÁLY

A Nemzet, a Fény és az Árnyék

CSEPPEK A TENGERBŐL – FEKETE PÁL ÚJ KÖNYVE

„A násznép, mint gátat szakított áradat, zúdult a sötét utcán...
A kívül álló pufajkásokat percekben belül körbefogta a tömeg...
Egy rossz szó, egy mozdulat, és vér folyik. A fegyverek sündisznóállást vettek fel, hátukat a kapunak vetették. Az elszánt tömeg azonban egyre szorosabbra vonta a gyűrűt. Voltak, akik már a géppisztoly csövét fogták és kiabálták:
– Lőjél, te bitang, aztán menj haza és lódd agyon az anyádat, aki a világra hozott! Lőjétek, itt lógtok utána valamennyien a fán!”

(Fekete Pál: *Cseppek a tengerből / Sámsoni lakodalom*)

A kertben augusztust sikoltanak a rózsák. A végzet-pengék villognak a fényzuhatagban, s ők annál izzóbb színekkel festik szirmaikat. Dacból pompáznak, hűségből hősiességek.

Ülök a nyárvégi kertben, gyorsan-nőtt erdei fenyőink félárnyékában. Jó lenne most csak élni, csak fényleni a fényben, jó lenne minden sejtemben úgy együttrezegni a természettel, mint a rózsák, a fecskék, a fenyők. Jó lenne olyan rész lenni az Egészben, ami pontosan a helyén van.

A rózsza persze tudja a helyét, mindhalálig. A fenyő is. De az ember...? Hogyan talál rá? S ha fizikailag látszólag helyén áll is, ott van-e érzelmileg, ott van-e gondolataival...? S túl mindezek: lapul-e veszélyes emlékrög a lelke mélyén, nehezedik-e átoksúly a tudatalattijára...?!?

S az ember-sejtekből álló közösség? A kollektív tudat, kollektív tudattalan?! Az a bizonyos – ember-szigeteket összekötő, összetartó titokzatos mélytengeri alapzat a maga bonyolultságában hogyan éli át, mennyire érzi át a felszínen lezajló emberi katasztrófákat?! Hova raktározza a mérgező emlékrögök, végzetterhek, átoksúlyok garmadáját a nemzet emlékezete...?!

Lehetséges-e föloldani őket...?

Talán. Valakinek, aki pontosan a HELYÉN van a Nagy Egészben.

De ahhoz annak a valakinek nagyon mélyre kell alászállnia.

Fekete Pál éppen ezt teszi új, *Cseppek a tengerből* című nagyon fájdalmas, nagyon kemény könyvében.

Nézem a kötetben aranyló betűket: „Békés megye mártírjai és áldozatai a második világháború alatt és után.”

Miért ír egy ember, aki már (csupa aranybetűvel) beírta nevét a történelembe? Aki Ötvenhatban maga is történelmet írt, noha csak a tanítására volt képesítve?!

Nyilván azért, mert jól tudja: még mindig óriási a szakadék a megélt és megírt történelem között. S nyilván azért is, mert mérhetetlen kutatómunkával, – ami nemcsak hazai

irattárakra, de a szovjet és USA-beli levéltárakra éppúgy kiterjedt, mint a még élő hozzátartozók, ismerősök, szomszédok kikérdezésére – olyan adatokhoz jutott, olyan történelem írta tragédiák mélyére nézett, olyan sorsok fonalát gombolyította föl, amelyek nyilvánosságért kiáltanak. S ő, aki maga is megjárta 56 után a poklot, olyan fokon vált beavatottá, mint a sámánok ama túlvilági utazás során, amikor megcsónkítják őket, letépi róluk a húst, de olyan erőkre tesznek szert, amivel gyógyítani lehet. Nemcsak az egyes embert – a közösséget is.

Fekete Pál – s nyilván nem csak azért, mert a pataki kollégiumban Sámánnak hívták a diáktársak, sőt a tanárok is – hisz a szavak, a kimondás gyógyító erejében. Mint beavatott, jól tudja, hogy a lét minden pillanata teremtés, érzéseinkkel, gondolatainkkal, tetteinkkel, egész életünkkel alkotunk, s hogy virágokat, könyveket vagy szörnyeket, az a mi felelősségünk.

Első könyve, *Az utolsó szó jogán (Békéscsaba, 1956)* 2003-ban jelent meg. 75 éves korában. Megindító volt látni, hogyan vágott neki – elszántan, fiatalos kedvvel, garabonciás energiával – az új feladatnak, a hatalmas munkát jelentő kutatásnak, hogyan járta be, mint az Együttérés, Bajtársiasság, Igazságkeresés utazó nagykövete a békési településeket, Isten háta mögötti tanyákat. Huszonévesen már járt ezeken a helyeken, történelmi TIT-előadásai híresek voltak, élményszámba mentek, most, mintha időutazás lenne újra eljött, hogy testvéri lélekkel hallgassa panaszaikat. És az az ember, aki az akasztófa árnyékából szabadult, hogy még utána 25 évet fizikai „kényszermunkásként” dolgozzék a kinti, rács nélküli, de szigorúan ellenőrzött rabságban; az az öt nyelven (!) beszélő tanár, kinek egyetemi katedrán lett volna a helye, de nem taníthatott (mert nem volt hajlandó aláírni, hogy majd „jelent” a tanítványairól) az a történész-író-filozófus, aki minden fizikai munkát kitanult, hogy aztán saját kezével építsen otthon a családjának: az az ember, Ötvenhat élő legendája, mintha mit sem változott volna félszázad alatt, mindenkit meg tudott szólítani és meg tudott szólaltatni, tudott együtt sírni velük a sírnivalón, de vigasztalt is, meg is tudta nevetetni őket. S az emberek megnyíltak, azzal az ősbizalommal, mint a virág a fénynek. Hogy most, ebben a kegyeletes, egyben kegyetlenül őszinte, a gyilkosokat nevükön nevező könyvben, a küldetést beteljesítve, Fekete Pál a kor-, sors- és bajtársak emléket híven átadja a nemzet őriző emlékezetének.

A Cseppek a tengerből megrendítő olvasmány. Minden részletében ott vibrál az egyéni dráma és a nemzeti tragédia együttes feszültsége. Az összefoglaló cím azért is találó, mert ezekben a külön történetekben, mint cseppekben a tenger, ott tükröződik a nagy egész is, az előzmények, okok, helyi politikai konstellációk, a világpolitika hatásai, a háború, a kulákliság, a kolhozítás, a forradalom. Fekete Pál Isten kegyelméből való elbeszélő, kitűnően váltogatja az idősíkokat, s mesterien kezeli az optikát, hol mikroszkopikusra kicsinyít, hol féltotálban, totálban ábrázol. Ami azonban minden technikánál lényegesebb: mindig az örök isteni és emberi törvények mértékével mér.

A könyv lapjain 59 áldozat – civil, katona, fiú, férfi, asszony, leány – személyes drámája elevenedik meg. Mögöttük látensen ott lüktet egy hatvanadik is, Fekete Pálé, akkor is, ha szándéka szerint ő csak íróként akar jelen lenni a műben.

Úgy érzem, elsőül mégis róla kell szólnom, már csak azért is, mert 1956-ban Csabán éltem, és az én Ötvenhatomban Nagy Imre után mindjárt Fekete Pál az abszolút főszerplő.

50 év múltán is nehéz megfogalmazni, mi volt annyira szép azokban az életveszélyes napokban. Volt a levegőben valami tisztaság, a lélekben valami megtisztulásérzés. Volt valami ősbizalom egymás iránt. S a szabadság valami olyasféle édes mámora, ami csak a szerelem legreményteljesebb, első időszakához hasonlítható. Euforikus, extatikus, mármár transzcendens élmény. Ragyogtak a lélek szabad mezői, valami fölcsillant a Léletjeségből. Az igazság pillanata volt egy léthazugság-rendszer végső pontján. Lélekemelő, magasabb tudatállapot. A magyarság csillagórája – ahogy Fekete Pál írja korábbi könyvében.

A Tanár Úr ekkor 27 éves, a pataki kollégiumból hozott hazafias szellemiséggel, a szegedi főiskolán szerzett történelem–orosz szakos diplomával Csabán tanít, történelmi előadásai révén ismerik megyeszerte. Kiváló szónok. Szeretik, fölnéznek rá, hisznek neki.

S akkor Békéscsabán, a Kossuth téri nagygyűlésen, a tízezernyi embertömegben felharsant a kiáltás: „Halljuk Fekete Palit!” Egyre többen és többen kiáltották. És akkor, október 27-én a tomboló, harsogó tömeg előtt Fekete Pál szálegyenesen, a maga lobogó fiatalságában fölmagaslott a Kossuth-szobor mellett. Fölemelte a szavát, és a szavában ott visszhangzott minden kiáltás, ami tanyán, falvakban, városokban a lélek mélyére lefojtva évek óta a kimondásra várt.

És amikor a szavát fölemelte, mindenki látta, hogy fölemeli a szívét is. És az a szív tükrözött, benne tükröződött a békétlen Békés minden vágya, álma, reménye, haragvó elszántsága.

Ezt a képet őrzi azóta az emlékezetem: ahogy az Időből kiszakadva ott áll a szobor előtt, bátran és büszkén, / s szinte provokálva a fátumot: – ide lőjtek, ha mertek! / áll, mintha maga is bronzból volna – és a Gyuláról szabadult politikai foglyok, a parasztok, munkások, tanárok, diákok, magyarok, szlovákok mind úgy érzik, azt mondja ki, ami a szívüket nyomja. Dörgő taps, egetverő ujjongás a befejező Ady-idézet után:

*Minden miénk, csak a tőrés nem,
S nincs hatalom, ami megingat.
És hangosan, nagy-hangosan
idézzük meg hóhérait!*

A Megyei Forradalmi Bizottság elnökévé választják. Teljes szívvel vállalja a sors által ráosztott, életveszélyes szerepet, Adyval vallja: „Csak akkor születtek nagy dolgok, ha bátrak voltak, akik mertek.” Ettől a perctől szenvedélyes igazság- és hazaszeretete, történelem-filozófiája, rendkívüli felelősségérzete, szigorú lelkiismerete kérlelhetetlenül sodorja végzete felé.

Fiatalos merészséggel elébe is megy, eredményesen tárgyal a Csabára bedübörgő páncélosok parancsnokával. Akkor még „RUSZKIK, HAZA!!” kiáltásoktól kísérve kivonulnak a városból. De eljön november 4. pokoli hajnala. Életét kockáztatva ekkor is fölkeresi az orosz parancsnokot, kéri, ne lövesse a várost. A „nacsalnyik” előtt ott a térkép, helyi muszkavezetők jóvoltából, bekarikázva egy sor megsemmisítendő célpont, nota bene: a színház is... A célok kijelöléséhez áruló is kellett, hogy ki volt, ma már az akkori hadműveleti tiszttel, a vele együtt elítélt, ma 90 éves Biczó Gyulával folytatott beszélgetés után – biztosan tudja Fekete Pál. Kálazi József alezredes, miután elköltöztette, biztonságba helyezte a családját, a védelmi térképet ellopta, átadta a pártbizottságnak, ők pedig

az oroszoknak. A színház azért vált célponttá, mert ott, a színészklubban voltak a Forradalmi Bizottság ülései.

Fekete Pál egyfelől győzködi az orosz alezredest; „Itt nincsenek fasiszták...!” – s közben Majoros nevű pártvezető F. P. azonnali agyonlövetését javasolja...!

Végül a parancsnok kiadja az ukázt: – Rendben, akkor maga megy a harcokcsik előtt, és ha katonáinkra egyetlen lövést is leadnak, magát szitává lövötem.

Fekete Pál rááll a kegyetlen alkura. Ha meg nem tenné, többé nem hagyná aludni a lelkiismerete. És megtörténik, amit azóta rég filmen kellett volna megörökíteni, mint a forradalmi eposz egyik heroikus jelenetét.

Ha valaki járt már Csabán, tudja, milyen hosszú a főutca, az Andrássy út (akkor: Sztálin út). Azon a pokoli hajnalon a forradalmi bizottság elnöke lépésenként végigmérte ezt az utat a hátához szorított fegyvert egy kapitány tartotta, mögötte a tankcsorda dübörgött.)

A sorsvállalás és áldozatkészség, a védtelenség és a hősi elszántság szimbólumaként Fekete Pál végigment azon az úton...

Lövés nem dördült az oroszokra, ők viszont lövöldöztek. Bárhol mozdult valami, azonnal. A Kőbe zárt fájdalom című történetből megtudjuk, hogyan esett el Harmati Imre rendőr-szakaszvezető a páncélosok tüzétől. Így halt meg Kovács Zoltán őrnagy is, a kiegészítő parancsnokságra menet (az ő megrázó, s egyben jellegzetes kelet-közép-európai abszurd története is szerepel a könyvben: elképesztő arcátlansággal úgy állították be, hogy az ellenforradalmi banditákkal vívott harcban esett el! Katonai díszszázaddal tisztelegtek temetésén – a gyilkosai!)

Azon a novemberi hajnalon egy férfi bátorsága a várost a szétlövéstől megmentette.

Meggyőződésem, hogy Isten akkor, abban a végtelen órában Fekete Pál szemén keresztül nézett a békétlen békési tájra, s mielőtt végképp elfordította volna tekintetét, együtt sírt vele.

Fekete Pál pontosan emlékezett a pataki búcsúztató beszéd mondatára: „Ne feledjétek, Krisztus nyomdokain jártok majd, és tövises lesz az utatok!” De arra az elvakult gyűlöltre, ami a Magyar Golgotán őt és társait várta, ép ésszel senki nem számíthatott.

Későbbi börtöntapasztalatai alapján joggal állíthatja: sem a szegedi Csillagban, sem Márianosztrán, s Vácott, Sopronkőhidán sem volt olyan állatiasan kegyetlen a vallatás, nem volt olyan brutális és annyira gyakori a foglyok kínzása, mint Csabán, a rendőrségen, a „földalatti pokolban” és a Munkácsy utcai ÁVÓS-rezidencián.

Jellemző a véres ing története. Egy iszonyatos verést követően, a szokásos ruhacsere során hazakerült a vértől fekete ing: a család kétségbeesett, próbáltak valamit tenni az érdekében. Az ávósok dühöngtek.

– Addig hurcolja az ingit az anyósa a minisztériumba, amíg be nem hozzuk. Itt majd befogja a száját!

S elébe tette a papírlapot, egy olyan szöveggel, hogy sem a letartóztatáskor, sem azóta, senki egy ujjal sem... stb., stb .

– Írja alá! – parancsolta a főávós, bizonyos Fetter Ferenc.

Az indoklás pedig:

– Magának úgymint mindegy. Magát úgymint fölakasztják. Azt akarja, hogy mindennap hülyére verjék? Ha nem írja alá, „leszakít egy olyan ruhát”, hogy többet föl se tud állni! Ezt akarja?

Ha valóban a halál vár rám, akkor mindegy – gondolta Fekete Pál, és aláírta.

De ez volt az egyetlen eset, mikor az igazság ellen vallott. S ha tudatosan nem is remélhette, lelke legmélyén talán mégis készült rá, hogy egyszer elmondja az igazat arról a föld- és ember-alatti világról, amelynek sok bajtárssal együtt foglya volt.

Ezért nevezem én a *Cseppek a tengerből*-t az igazság és a bajtársiasság könyvének. Egyszersmind a nemzeti önvizsgálat és a lelkiismeret-ébresztés könyvének. Aminthogy, sajnos benne kell lennie mindannak az árulásnak-hitszegésnek, aljasságnak és bosszú-őrületnek és törvényesített szabadrablásnak, ami a viharsarki végeken hiteles krónikásra várt.

A műfajt illetően nehéz döntés előtt állunk, (de csak ha mindenáron döntésre akarjuk vinni a kérdést). A pontos történelmi adatok dokumentumra vallanak. A hang viszont túlnyomórészt a balladákra emlékeztet, s lévén próza, talán a novella-balladák összetétel érzékeltetné valamelyest a lényegét. (Amivel persze csak fölillantunk valamit abból az ívből, ami a történelmi alaposágtól a megnevezés vizsgálóbírói pontosságán át a krisztusi létfilozófiáig oly sok mindenre kiterjed.)

Mindegyik történet tele van magasfeszültséggel, de az egyik legizgalmasabb a *Sámsoni lakodalom*. Zöld Imre kántortanítónak és 23 sámsoni „szegénylegénynek” a kálváriájával kezdődik; „fehérgárdistákkal való összeesküvéssel” vádolják őket. Zöld Imrét első, majd másodfokon is halálra ítélik, de az utolsó pillanatban kegyelmet kap, – „kegyelmes úr” lesz. 1956 októberében a sámsoniak is kiszabadulnak, Zöld Imre hazatér. Az első ember, akivel találkozik, nem akar hinni a szemének:

„– Létezik? – nyögte ki végül a szót.

– Micsoda? – kérdezett vissza a botorkáló csontváz.

– Hát a feltámadás!

– Létezik fiam! Hogyne létezne, csak hinni kell benne.

– Maga az Imre bácsi? Magát hiszen felakasztották! Bementa a hangos híradó is. Mi-sét is mondtak a lelki üdvéért!

– Az nem árt senkinek, ha imádkoznak érte. Hanem te mit csinálsz ezzel a ketreccel! Hová mégy?

– Piacos nap van, tanító úr! Megyek a piacra.

– Oszd mit viszel?

– Kan-disznót, tanító úr! Vágni való! Ingyen adom ketrecestül.

– De hiszen ez ember! Kalapja van!

– Van, de nem sokáig lesz, mert leütik a fejével együtt.

Zöld Imrének a szája is tátva maradt a csodálkozástól. Közelebb lépett, s benézett a ketreche.

– De hiszen ez Cseszkó András, a párttitkár!

– Az – válaszolta a legény –, hogy az anyjába akadt vón keresztbe! Hazamenekült, azt hitte, itt nem érik utol.

– De hát neked mi bajod vele?

– Hogy mi?! Az apámat agyonverette, mert szerinte kulák volt. A kamrába talált egy sódort, azt az anyám nyakába akasztotta.

– És?

– És? És utána kitolatta egy ilyen disznóketrecbe Orosházán a piacra. Cédula is volt a ketrecen: »Így jár minden kulák, aki feketén vág!« Ha a rendőrpárancsnok be nem viszi az őrsre, ott fullad meg a napon. Akkor osztán se apám, se anyám.

Zöld Imre hosszasan nézte a ketrecet, aztán a sárga levelekkel borított földet.

– Fiam, én is emlékszem rád. Akkor nem ilyen ember voltál. Én nem erre tanítottalak. Van Isten és van megbocsátás is!

– Van, Imre bácsi, de ennek a gazembernek nincs! No de én már megyek, mert ezt a jó madarat már várják egy néhányan.

– Nem mégy sehová! – fogta meg a karját Zöld Imre.”

A kántortanító, a bölcs öreg archetípusa, kimenti szorult helyzetéből a párttitkárt. S hamarosan következik a lakodalom. Zöld Imre lánya, Piroska és az egyik októberben szabadult szegénylegény oly hosszú várakozás után örök hűséget esküszik a sámsoni templomban. Igazi nagy lakodalmat csapnak, sok öröm, vidámság, az ilyenkor szokásos rigmuskok, játszódás, móka és nóta (ezek leírása is megragadó). Éjfél, már a menyasszony-kontyolás következne, mikor a tizenöt pufajkás beront a terembe.

„Birgeri csizma, bőrkabát, vörös-csillagos sapka és teljes felszerelés; géppisztoly a nyakban, kézigránát az övben, gumibot a kézben.

– Hát ez nem hiányzott – mondta Zöld Imre hallhatóan. – Így tönkretenni egy ártatlan ünnepet! Van magukban emberi lélek? Ilyen emlékekkel induljanak ezek a fiatalok az életbe! Hát ez gyalázat!

– Öreg, jobb lesz, ha befogja a száját, mert ha én fogom be, akkor nem eszik több levest – szolt a főpribék és újból elkiáltotta magát:

– Az asszonyok ülve maradnak, a férfiak a falhoz! Gyerünk, amíg be nem gorombulok!

Az emberek nehezen kászálódtak. Az első Zöld Imre, az örömapa volt, akit a falhoz löktek.

– Hogy is van ez, kántor úr! – fröcsögött az egyik fogdmeg.

*Sír a magyar róna,
Ruszki csizma nyomja!*

Aztán meg »talpig vasban vagyok«. Na majd én megtanítom magukat! – dohogta egy másik, akinek a pocakját alig érte körül a derékszíj. Egymást követték a piszkáló, meg-alázó kijelentések.

– Mi van Cseszkó, maga kalóz-király! Szép nagy szakállt növesztett! Csak a piros ing meg a babos kendő hiányzik, de maga azért ne féljen! Majd mi ruházzuk! Kap olyan szép kék ruhát, hogy arról koldul!

– Aha! Maga is itt van, Györgyi Ferenc! Az elnök úr! A fő-ellenforradalmár.”

A pufajkások a községházára vitték a Forradalmi Bizottság tagjait. Döbönt csend, de hamarosan elhangzik a kiáltás: Utánuk!! – s rohan a násznép kiszabadítani a foglyokat. A felindult tömeg szétszedné akár a községházát is, s hogy végül mégis elmarad a vérontás, az ismét a falu apjaként tisztelt Zöld Imre bölcsességének köszönhető:

„– Koldusok vagyunk mind, – kezdte. – Ezenfelül sámsoniak. Egymást akarjátok gyilkolni? Emberek vagyunk vagy veszett vadállatok? Megőrültetek?

A szavak hideg zuhanyként ömlöttek végig az indulatokon. A pufajkások egymásra néztek és hallgattak.

– Igaza van, Imre bácsi!... Piszkos feljelentgetők egymásra uszítanak bennünket – szólt a parancsnok.

S az örömapa ekkor – ünnepélyesen meghív mindenkit a lánya lakodalmára.

„A terem ismét tele lett. A kézigránátokat földobálták a kocsik platójára, a géppisztolyokat falhoz támasztották vagy fölakasztották. Volt nagy eszem-iszom és danászás... Amikor a bor kezdte melegíteni a fülek tövét, már ölegették is egymást. Hajnalra már kevesen tudták, ki kicsoda.”

A börtönviselt szegénylegények józanok maradtak. Az elázott fegyvereseket szépen fölrakták a teherautókra, – csupán néhány súlyzarat tüntettek el a géppisztolyokból előrelátóan.

„Györgyi Ferenc el is búcsúzott a hervadt vitézektől:

– Aludjatok, fiúk! Ha fáztok, majd felkeltek!

Békesség szállt a falura...”

Karácsony szent estéje következett, a hó nagy pelyhekben hullott, ez lett volna a tökéletes lezárás minden épeszű országban. De nálunk akkor az ember lényének sötét része, az Árnyék vette át az uralmat. Szétáradt a gyűlölet sátáni ereje, és sajnos sokan voltak, és sajnos nagy hatalommal rendelkeztek azok, akik elvakultságukban igazolhatónak vélték a haragot, jogosnak a gyűlöletet, a kínzást, a gyilkolást. Bizony, elfogadhatjuk a Jung-i árnyékelméletet, ideértve, hogy ez bizony nem más, mint az örület egy fajtája.

Kádár Apró Dögei (ez a szóvicc forgott akkor közszájon, a legfőbb vezetők névsorát karikírozta vele a csabai nép) és Marosán és Münnich és a többiek az én olvasatomban ekkor maguk is árnyékká váltak az ő parancsukat teljesítő pufajkashaddal együtt. S később már kacsintgathattak akárhogy, a Haynau rémuralmát meghaladó megtorlást, bárhogy is szeretnék némelyek, nem lehet kitörölni a nemzet emlékezetéből.

Sámsonban sokat tartottak attól, kemény bőjtje lesz a lakodalomnak. Igazuk lett. A levitézlett pufajkásokat leváltották, vad „harcosokat” küldtek helyettük.

„Rémhírek keringtek. Elmúlt a karácsony, de az újév még nem köszöntött be. Az egész falu utálta a politikát, de most úgy érezte: többről, az életéről van szó. Felkerekedett hát az egész falu a gyerektől kezdve az aggastyánokig. Végigjárták az utcákat, éltették a forradalmat. Kossuth nótákat énekeltek. A hősök emlékművénél megesküdtek, hogy megvédik a forradalmat. Az egyik tanító elszavalta a Szózatot (később megkapta értge a magáét), aztán a hömpölygő áradat a pártház elé vonult.

Követek kértek bebocsátást. Az ajtót kinyitották, majd belülről ismét elreteszelték. Cseszkó Ferenc és ifj. Györgyi Ferenc bementek az oroszlán barlangjába. Az elvtársak kezében fegyver volt. Gondolták így eredményesebb lesz a megbeszélés.

– Szeretnénk tudni, mi vár a falura? – kérdezte Cseszkó Ferenc. – Igaz-e, hogy a forradalmárokat Szibériába viszik?

– *Senkit nem viszünk sehová – jelentette ki pökhendi módon a párttitkár. – Ki mit tett, azért felel! A hőbörgők megkapják a magukét. Ne keverjék a bajt, mert ráfizetnek. Mától fogva nem tárgyalunk, hanem lövünk. Megértette, lövünk!*

Ebben a pillanatban recsenve tört be a kapu. A tömeg kezdett az épületbe hatolni. Cseszkó és Györgyi mindenkit kipurancsolt az épületből. A tömeg azonban látni akarta

a funkcionáriusokat, meg a tótkomlói verőlegényeket. A hatalom gyáva satrapái remegve tartották kezükben a fegyvert és várták a végzetes összecsapást.

– Ha az életük kedves, és nem akarnak vérfürdőt, dobálják a sarokba ezeket a gyilkos szerszámokat és jöjjenek ki az épület elé! Beszéljenek az emberekkel őszintén és akkor béke lesz a faluban.

A funkcionáriusok sápadt arccal eldobálták a fegyvereket, és Cseszkó Ferenc mögött halálra váltan kibotorkáltak az épületből. Szép libasorban jöttek és a fal mellett szorosan egymás mellett megálltak. A tömeg ismét pfluozni, kiabálni kezdett.

– Gyilkosok! Gyilkosok! Gazemberek! Fel kell őket akasztani!

– Fel a fára velük!

Úgy tűnt, a leszámolás elkerülhetetlen. Szenny, vér, bűn terhe szakad a falura, amelyet az idő sem mos le róla soha. Ekkor azonban csoda történt. A huszonhárom, börtönből szabadult sámsoni szegénylegény felsorakozott azok előtt, akik azelőtt még pár perccel kijelentették:

»Mától kezdve lövünk!«

Szétterpesztett lábakkal, ökölbe szorított kezekkel állt a 23 börtönviselt szegénylegény. Álltak, mint erdőben a szálfák, mint vár körül a bástyafalak. Mögöttük reszkettek azok, akik régen elfelejtették, vagy soha nem is tudták, miért teremtette az Isten az embert a földre.

Zöld Imre, a maga törékeny alakjával közepén állt, majd előre lépett.

– Sámsoniak! Emberek! Barátaim! – kezdte. – Tudjátok ti, milyen a siralomház? Álltatok már akasztófa alatt? Láttatok-e simára taposott tömegsírt? Ti tiszták vagytok és büntelenek! Ne mocskoljátok be se a kezeteket, se a lelketeket! Isten dolga az ítélkezés és nem a miénk! Aki itt lincselni akar, az nem közénk való. Aki gyilkolni akar, távozzon közülünk! Azonnal távozzon, ne mocskolja be a mi becsületünket, Sámson becsületét. Menjenek azok is, akik még ezelőtt belénk akartak lőni! Menjenek! Senki sem fogja bántani őket! Senki sem fogja útjukat állni. Menjenek!

A beszéd hatása leírhatatlan volt!”

Sára Sándor filmjébe kíváncsozó jelenet.

A döbbenetes befejezést az olvasó – történelmünk és a „jótett helyébe jót ne várj!” szólás ismeretében akár ki is találhatná. Nem sokkal ezután éjszaka, álmukban törnek rá a Forradalmi Bizottság tagjaira, elhurcolják, halálra verik őket. Aztán 1957. április 4-én idős Györgyi Ferenc, Oláh Ferenc, Kovács András és Rácz Ferenc gyilkosait magas kitüntetéssel és vérdíjjal jutalmazza az a kádári rezsím, melynek dicséretével legalább most, az 50. év forduló tájékán mégiscsak illene fukarkodni némely írónak, kiadónak, bizonyos média-köröknek (talán bennem a hiba, de megint csak az árnyék-elmélet jut eszembe: idáig érne a kádári árnyék...?!)

S hogy teljesebb legyen a szégyenkeznivaló: Zöldi Imre és a lincselést akadályozó társai – hálából! – a Kozma utcai börtönbe kerültek. (Imre bácsi ma is él, kántorkodik és ír is – 96 évesen.)

A *Sámsoni lakodalom*-ból azért idéztem ilyen sokat, mert szerintem úgy is, mint mű, és úgy is, mint történelmi lecke – tökéletes. Egymagában is bizonyítja, hogy nincs az a kalandregény, melynek kitalált izgalmi fölértékelésnek 1956 és a rákövetkező évek magyar valóságával.

Egy szó, mint száz: tankönyvbe kívánkozik.

Aminthogy az *Akik örökké élnek* című történet is, a csabai Zsíros Mihály életéről és haláláról, egyszersmind az 1956. november 4-ét követő, a török elleni várvédő harcok hősiességét idéző kétségbeesett küzdelemről. Pesten, a bekerített Royal szállót védték ezerötszázan, köztük Zsíros Mihály honvéd tizedes. Negyedike után még teljes hat napig tartották magukat, még az 54 tonnás harckocsikkal szemben is, amelyeket

„már nem lehetett benzines palackokkal elintézni. Modori Sándor századparancsnok maga készítette, bányászgyutaccsal működtetett aknája egyből letépte a hernyótalpas láncot, és harcképtelenné tette a technikai csodát. Az alakulat minden nap temetett. Ha lennének régi lantosok, akkor a kiskatonákról, meg a pesti srácokról zengenének hősi éneket, mert a tisztek november 4-én eltűntek, felszívódtak a nyirkos novemberi ködben.

Priska Tamás összeszedte az iratokat, a harcosokat tartalmazó listákat, és elégette. A véres kitörések csak részben sikerültek, a harcosok holtteste halomba feküdtek a Hársfa utcai kapuban. Zsíros Mihály nyolcadmagával a főbejáratot biztosította, amikor a szemben lévő épület tetejéről tüzet zúdítottak rájuk. A sorozat Zsíros Mihályt társaival együtt lekaszálta. A védők november 9-ről 10-re virradó éjjel már sem vízzel, sem élelemmel, sem lőszerrel nem rendelkeztek. Fegyvereiket halomba dobálták és leültek a fa mellé.

November 10-én újabb pusztító gránáttüzet zúdítottak az épületre, ez alkalommal már a környező házak tetejéről is lőttek.

A pusztító pergőtűzet csend fogadta. A támadók cselet szimatolva, csak délután merészkedtek az épületbe. Az apátiába süllyedt harcosok nem tartották fel a kezüket, rá se néztek a kommandósokra. Egyeseket puskatussal kényszerítettek a falhoz, a többieket ültő helyükben lőtték agyon.

A Royal Szálló elesett, a harcosok hősi halált haltak.”

A *Bújt az üldözött* című elbeszélés hőse, Balogh Károly sarkadi adminisztrátor tagja volt a Forradalmi Bizottságnak, ezért halálra keresték az ávósok. Időben figyelmeztették, sikerült Pécsre menekülnie a testvéréhez, majd Okányban, egy rokonnál bújt meg a szalmakazal alá épített rejtékhelyen. A rendőrség külön csoportot hozott létre elfogására, volt, amikor üldözői pár lépésnyire álltak a kazaltól. Felesége, Rózsa asszony nagy leleménységgel verte át a nyomozókat, akik már a templomtoronyból is figyelték az udvart. Az asszony igyekezett elhithetni velük, hogy a férje Franciaországba disszidált, mutatta a levelét is.

Végül 1963-ban, az amnesztia évében a szalmakazal foglya is előbújhatott rejtékéből. Méghozzá rendkívüli műveltséggel, ugyanis a kislánya által hazahozott könyvtári könyvek nagy részét ő olvasta el, egy petróleumlámpa fényénél.

Megrendítő olvasmány Horváth Lajos csanádapácai bizottsági elnök tragédiája, aki ellen az ügyészség nem tudott vádat emelni, hazaengedték, de aztán a pufajkások vették kézbe az ügyet. A rendőrségen nemcsak verték, de a nemiszervét is levágták, majd a már valószínűleg halott mártír szájába gyömöszölték. Az ártatlan, senki ellen nem vétő embert végül az istállóba vitték, lovakkal tapostatták, álcázandó az igazi halálokot. Ezt követően, a falu felháborodása miatt volt ugyan zárt katonai tárgyalás, de pár hónap felfüggesztettel megúszták a hóhérok.

S folytathatnánk a sort a fosztogató, erőszaktevő orosz katonákkal is, de hadd említsük inkább Lukács Mátyás munkácsi születésű kiskatonát, aki Matvej Lukácsként szovjet

egyenruhában jött el Békéscsabáig, de nem akart a magyarok ellen harcolni, szeretne volna figyelmeztetni a csabaiakat, át akart állni. Elfogták, elítélték, lágerbe került, de szerencsésen megszabadult, s kétezeregyig élt. Fekete Pál mint tolmáccsal, találkozott vele 56-ban, s aztán a 90-es években újra megölelhették egymást.

Szólhatnánk még meghurcolt, legyilkolt papokról is. Köztük legismertebb név Altorjay Apor Vilmosé; ő, az egykori gyulai plébános 1945-ben Győrött volt megyéspüspök, s a püspöki várba menekült lányok, asszonyok védelmében halt mártírhalált.

Egy több nemzedéknyi pokoljárás stációt ismerhetjük meg Fekete Pál művéből. Azt a kort, mikor az amúgy is megtépázott Magyar Életfára kegyetlenül sötét ÁRNYÉK vetődött. Nekem tetszik, hogy a könyvből sugárzik Fekete Pál egyénisége, van benne pátosz, lobogó szenvedélyesség, emberi hitvallás. Megérintik lelkünket a történeteket lezáró sorok, ezekből a búcsúztatókból kiérezhetjük, hogy a harangok mindannyiunkért szólnak.

Az idei évben a szerző egy nagy formátumú, az 50. évfordulóhoz méltó kiállítást készített elő Békéscsabán. A kiállítás október 22-én nyílt meg, az anyag nagyrésze az ő kezemunkája, még a kopjafákat is ő faragta. Hála Istennek, Fekete Pál ilyen. A helyén volt a történelemben, a helyén van a Mában; valamelyest mindannyian beavatottá válhatunk segítségével. Hiszem, hogy a *Cseppek a tengerből* segít a történelmi traumák feloldásában, gyógyításában s talán a végzetterhek, átoksúlyok levételében is.

Adyval szólva: „Egy fájdalmas, nagy élet jussán” Fekete Pál ebben a könyvben is fölmutatja a szívét, a küzdve küzdő, bízva bízó ember hatalmas szívét, s minket, mai magyarokat küzdeni és bízni tanít.

A Püski Kiadó az évfordulóhoz méltó könyvet tett le a nemzet asztalára, melynek töredékeiben már benne van 56 rég várt nagyrégénye is.

Szerelem a pokol tornácán

EGY FORRADALMÁR-FELESÉG TITKOSNAPLÓJA

Látjátok, feleim – mégiscsak van legyőzhetetlen szerelem.

Erre Fekete Pálné B. Kovács Ágnes 1957-től írt, minden házkutatást, üldözést, költözést átvészelt titkosnaplója a tanúm. Egy törekeny, sokszor, sokféleképp megsebzett, vérző-szívű, de hőslélkű, párjáért a maga szűk mozgásterében oroszlánként harcoló, minden követ megmozgató, minden lehetséges fórumot végigjáró-végigkönyörgő ifjú asszony írta keményfedelű füzetekbe üzeneteit, kérdéseit, kétségeit, följajdulásait. Egy pici gyerekkel és a szíve alatt növe magzattal maradt magára 57 februárjában, mikor férjét az ávosok letartóztatták. Megegyeztek egymással, hogy reggel és este is egy meghatározott időpontban gondolatban üzennek egymásnak. Ő le is írja gondolatait, érzéseit, háborgásait, aggodását, kétségbeesését, a megalázó léthelyzet fölé magasodó, gyönyörű, hűséges, szenvedélyes, törhetetlenül reménykedő szerelmét.

A barbár megtorlás ideje ez, Csabán a házfalakra gyűlölködő feliratokat pingálnak: „Sem az ellenforradalmárok, sem a gyermekeik nem kaphatnak egy falat kenyeret sem!”

Feketénét még ennél is súlyosabb gondok nyomasztják: attól kell rettegnie, hogy a sok verésbe belehalhat a pártja.... meg attól is, m ennyire lesz súlyos az ítélet?

E katartikus hatású napló olvastán majd látjátok, feleim, hogy igenis, van ilyen nagy szerelem, hogy a legtisztább lelkeken a tankok s az állig felfegyverzett verőlegények sem tudtak átgázolni. Nem, mert őket kettőjüket az Isten is egymásnak teremtette.

1957. márc. 2. Szombat.

Tegnap láttalak! Mit tettek Veled Palikám, hogy olyanná tettek? Hiszen alig lehetett Rád ismerni. Csak legyen erőd, hogy végigszenvedd ezeket a napokat. Sohasem felejttem el azt a néhány percet, mikor ott álltál, s megkérdezted, hogy megcsókolhatsz-e? Azok a drága kezek! Gondolatban újra összecsókolom őket. Palikám, légy erős drágám, nemsoká vége lesz, átkerülsz a bírósághoz, s ott már nem bántanak.

Aztán meg, ha elítélnék? Én mindenre elkészültem már, én mindent vállalok, csak egyszer, valamikor újra együtt lehessünk. Minden, de minden jobb egynél, ami a legszörnyűbb, a halál lenne számomra.

1957. márc. 14. Csütörtök.

Ma vittünk be tiszta ruhát. Sokat vártam, mert Te – amint mondták –, éppen kihallgatáson voltál. Mit álltam ki azalatt az idő alatt! Elképzelttem millióképpen, hogy hogyan gyötörnek, ha másképp nem, akkor kérdésekkel, faggatással. S te hogyan viselkedsz vajon, hogyan válaszolsz a kérdésekre, sértésekre, durvaságokra? Drága Mindenem! Izzadt volt még az inged hónaalja és a zoknid. Vajon mit álltál ki, míg én ott a lépcsőházban vártam Rád? De nem arra hoztak, biztosan szándékosan, mert én ott voltam. Pedig lélekben felkészültem arra, hogy ott hoznak le, én látlak, s Te is látsz engem, s nem mehetünk nem ölelhetjük egymást meg, még nem is szólhatunk, csak a szemünk beszélhet. Borzasztó volt... ahogy jöttek-mentek ott az emberek, s én minden lépésnél Téged vártalak, s ha fenn kinyílt az ajtó, akkor már remegtem, hogy Téged hoznak. Aztán egyszer csak az ór-bácsi hozta a szennyest vissza. Valamerre, másfelé vittek el, hogy ne láthassuk egymást. Szegénykém, beleizzadtál a kihallgatásba. Még itthon is, mikor kibontottam, vizes volt az inged.

Úgy fáj Érted a szívem, a lelkem, drága Palikám, mindenem, miért is kell ennyit szenvednünk? Mindig éjjel-nappal csak Rád gondolok....

1957. márc. 15. Péntek.

Ma egy hónapja vittek el, szinte hihetetlen. Akkor is péntek volt, péntek éjjel. De én már két hete nem láttalak, azóta azt sem tudom, mi van Veled. Milyen szép is ez, március tizenöt! S nekem mégis mennyire nem szép, nem hoz semmi jót, semmi örömet. 109 évvel ezelőtt milyen sok boldog ember járkált. Pest utcáin, lelkesedve, örömmámorban úszva. S mi lett annak is a vége? Halál, önkény, szenvedés. Miért kell mindennek, ami szép és jó, elbukni? Miért kell boldog embereket elszakítani egymástól, családokat széjjeldúlni, szerecsétlenné tenni emberek százait, ezreit?

„Elítélik...” – még most is füleimbe cseng a szava. Vajon mit hoz a jövő? Mire ítélt? S lehet-e az amnesztiában is reménykedni? Politikai bűnösök is kapnak vajon amnesztiát? Ó, ha a jövőbe látnék, s megtudnám, hogy mi vár ránk! Talán jó lenne, de az is lehet, – hogy első gyengeségemben – öngyilkos lennék, ha megtudnám, mi vár ránk még.

1957. VII. 8. Hétfő.

Dél előtt láttalak, beszéltem Veled, megöleltelek, megcsókoltalak! Drága Szenvedőm, Egyetlenem, Mindenem! Az állad fel van hasítva, hatalmas seb van rajta, ököllel ütöttek állon. Azt mondtad, hogy éjszakánként ütnek-vernek, kínoznak, és senki mást, csak Téged. Olyan sovány vagy Édes Kicsim! S olyan rosszul nézel ki!

Kértél, hogy ígérjem meg, hogy elvállok Tőled, a gyerekekért legyen meg, azt mondtad, ez most nagyobb dolog, ha megteszem, mint ha nem teszem meg. Annyira kértél, hogy megígértem – pedig ha éhen halok, ha nyomorgok, akkor sem teszem meg. Nem a világ miatt, mit érdekelnek engem az emberek, hanem magam miatt nem teszem. Egyszerűen nem bírom megtenni. Azt is megígértem, hogy nem megyek Dombegyházára, hanem hazaköltözök. Ez meg majd elvállik, attól teszem függővé, hogy milyen a hely.

1957. VII. 17. Szerda.

Tegnap olyat tettem –, hogy majdnem a Kőrösnek mentem. Ott jöttem hazafelé, s arra gondoltam, milyen jó lenne meghalni, egyszerre vége lenne minden szenvedésnek. De röviden elmesélem. Reggel 1/1 9-kor már ott voltam a rendőrségen. Benkovics leüzent, hogy várjak. Jól megvárakoztatott, – kb. 1/2 11-kor szólt, hogy mehetek. (Közben láttam felmenni a Pol. Oszt-ra azt a századost, akivel Szegeden beszéltem, s aki megígérte, hogy bejön Csabára.) – Felmentem Benkovicshoz! Alig szóltam néhány szót, a szavamba vágott, s azt kérdezte, hogy honnan veszem, én, hogy ő bántja a férjem. Azt mondta: „Én egy ujjal sem nyúltam hozzá, mit tehetek én róla, hogy a férje lépten-nyomon összeesik? Ma is összeesik, holnap is a múltkor is beverte állát. És – mondta gúnyosan, – menjen a minisztériumba, hogy adjanak a férjének dupla kosztot, azért, mert ellenforradalmát!” Azt is mondta: „Jegyezze meg egyszer s mindenkorra, hogy beszélgetőt nem adok, ne is kérjen. Levelet írhat, persze én átnézem.” És azt is mondta, (de üvöltve, m int egy vadállat, hogy „A maga férje olyanokat beszélt a tárgyaláson, hogy 4 × ájult el, ha én lennék a Z. Szabó helyében, kinyújtanám.” Így mondta: „kinyújtanám.” – És utána kidobott. (Ott volt Fetter is, az az állat, épp költöztették ki a szobáját.) (És láttam a Kádas ügyvédet meg a Nyilast.) Úgy jöttem ki, hogy vége mindennek, mindent elrontottam, s most már ezután biztosan még jobban bántani fogják! És miattam! Én leszek az oka, miattam teszik majd tönkre!” Én nemhogy segíték, de rontok a helyzeten! Úgy jöttem hazafelé, hogy ezt már nem élem túl, hogy miattam üssék, bántsák – meg kell halnom. Nem sok hiányzott, hogy úgy nem lett.

57 aug. 26. Hétfő

Elmesélem – talán el tudom már a szombati napot...

Mikor bejöttél: föl, Benkovics szobájába hoztak. Megkérdeztem: megcsókolhatlak-e? S mikor átöleltelek, éreztem, hogy a gyengeségről rámdólsz. Leültünk, én sírtam, öleltelek, csókoltalak. Egyre csak azt kértem: vigyázz magadra. Értünk. S Te pedig mindig azt mondtad, hogy költözzek haza ha csak lehet a szüleimhez. Ismét megemlítetted a válást. Kérdezted a gyerekeket: s mikor mondtam, hogy jól vannak, azt mondtad: itt is gyerekek vannak, a szomszédban, és sokat sírnak... (itt Benkovics kedélyesen közbeszólt: azért gyerekek, hogy sírjanak s Te odafordulva Hozzá azt mondtad, hogy nem erről van szó kérem: az én gyerekeim jutnak az eszembe.) Mikor a gyűrűt megláttad az újamon, sírni kezdted. Drága, s azt mondtad: gyűrű.... karikagyűrű – és potyogtak a könnyeid. Közben belépett

egy férfi, Te felálltál, nem ugorsz, frissen, hanem nehézkesen, lassan. Én elmondtam, hogy költözünk, nincs semmi bajunk, csak Ő vigyázzon Magára, mert ha elmegy tőlünk, én a két gyerekkel utána megyek. Mindig csak ezt mondtam. Aztán azt: tudom, leszünk még boldogok... – ha tíz év múlva is, de leszünk, és higgyen, bízson ő is. Sírtam egész idő alatt. És csókoltam közben a kezét, arcát, szemét. (Közben meg kérdeztem B-t, hogy Mókust felhozhatom-e, itt van: de nem engedte meg.) Sírt, zokogott ő is, és mikor B. szólt, hogy: „Fejezzék be, Fekete”, akkor alig hogy megcsókolt, csak futólag érintette az arcomat a szájával... És az ór bevitte... Én meg fennmaradtam, sokszor megköszöntem még B-nak, hogy megengedte a beszélőt, – aztán lementem. A fogda felől edénycsörgés hallatszott – és suttogás. Nem tudtam kimenni, várni kellett, s mikor azt ór jött, megkérdeztem: nem vagy-e rosszul, azt mondta nem, ebédelsz. Azt is kérdeztem: egyedül vagy-e, azt mondta, nem.

(Elfelejtettem: mikor leültünk fenn B-nál, az volt az első, ami mondtál, hogy: „eddig a percig nem hittem, hogy szabadon vagy még.” Biztosan ezzel is fenyegettek, hogy engem is letartóztatnak. Drága csak kibírd!)

1957. okt. 6. Vasárnap

Furcsa álmom volt az éjjel. Szegeden voltam, látogatni Nálad. Sétálhattunk is együtt, s emlékszem, hogy valami vacsora volt utána. De azért Z. Szabó és Benkovics is ott volt. Aztán a rabokat felvitték az emeletre, s mi, hozzátartozók jöttünk lefelé. S ekkor a foglyok közt zendülés tört ki. Rárohantak őreikre, lövések hallatszottak felülről, aztán elcsendesült minden. Mi rémülten álltunk lenn. S én akkor (tudva, hogy Te voltál az egésznek az elindítója!) magamon kívül rohantam az egyik „előadóhoz”, s bizonygattam, hogy Te ártatlan vagy, s nem tudtál az egésztől semmit. El is hitte. Azután elvezettek Benneteket, anélkül, hogy láttalak volna. Odamentem az egyik előadóhoz, s könyörögtem neki, hogy engedje meg, hogy lássalak, nem sebesültél-e meg. Azt mondta, hogy jó, láthatlak, de semmi más. Vezetett sok labirintuson keresztül, végül egy furcsa helyiségbe értünk. Egy készülék állt a terem közepén, mint a Röntgen-kép, s azon egy nagy fehér lap. Azt mondta akkor vezetőm: „Személyesen nem beszélhet Vele, de én szólítom, s ő majd ezen a lapon (mármint a képen) megjelenik, s akkor megláthatom, hogy nincs semmi baja: Úgy is lett, elmondtá a cellaszámot, kapcsolták, s akkor azt mondta: Fekete Pált kérem! Keljen fel Fekete! (u. i már feküdtek.) S ekkor a lapon megjelent egy borzasztó arc. Pali is volt meg nem is. Mintha csak a csontváza lett volna, s a szemei rémesen forogtak. De később inkább ő lett, és már nem is volt olyan borzasztó, s akkor megkérdeztem, hogy vagy, megsebesültél-e. Azt felelted, nem. S még beszélgettünk, de nem emlékszem, hogy mit.

1957. október 13. Vasárnap este.

Holnap éjjel lesz 8 hónapja, hogy elvittek Drága! Hogy mennyit gondolok Rád! Ha tudnád! És minden este megbolondulok. Felmerül bennem a remény: hátha ma? Hátha hazajön? Énekeltem most este, Hozzád, Neked kicsi Palikám, s közben arra gondoltam: hátha, ahogy most itt énekelek, Te kint állsz az ajtó előtt s hallgatod... Megvárod, míg végigénekelek, aztán bekopogsz.

Az éjjel azt álmodtam, hogy hazajöttél. Itt volt Anyukád, és végtelen boldogok voltunk, állandóan csak egymást csókoltgattuk, s néztük. De a gyerekek nem voltak ott. Valahol másutt voltak egy idegen szobában; aludtak. Végre eszünkbe jutott, hogy őket is megmutas-

sam, s az is, hogy táviratozzunk az én Anyukámnak, mert Ő még nem is tudja. Mintha egy éjjel jöttél volna meg. De nem ide, hanem talán Mezőtúron voltunk, s Anyuka még sem volt ott...

1957. október 30. Szerda

Palikám drága! ma egy éve! Ma egy éve micsoda láz volt Csabán! Én alig láttalak, csak futtában jöttél néha haza, hogy megmutasd magad! Engem Ponicsán és Pali (Szelényi) minden éjjel másutt altattak. Jöttek értem és Mókusért este, s hol Szelényiéknél, hol másutt aludtunk. Egy éjjel, emlékszem Lukácséknál is voltunk. Istenem, talán igaz sem volt. S most ugyanezek az emberek félrefordítják a fejüket ha látnak, s nagy nehezen nyögnek ki egy mi újság-ot vagy „Palival mi van”-t. De közben kapkodják a fejüket, hogy ki látja őket, mikor velem beszélnek.

Nem igaz, nem volt igaz, vagy a jelen nem igaz! Emlékszem, hogy éjjel, (talán 27- éjjel) csak azt tudom, hogy szombat volt, s én meg Mókus Szelényiéknél aludtunk. Odajött akkor éjjel Palikám is. Éjfélig tartott a gyűlés. A tüntetés napján volt ez! Nemzetőr és rendőr kísérté haza akkor, hogy nehogy baja történjen... Akkor összebújtunk, s ő elmondta, hogy mit csinálnak. Azt mondta, lehet, hogy meghal, hogy az élete rámegegy, de az ügy igaz, a legigazabb, s ő nem sajnál semmit és senkit. Neki ott a helye!.. Ezt mondta és sírtunk egymást átölelve a Szelényiék sezlónán!...

Érezted ugye kedves, gondoltad, hogy ez lesz a vége? Egy évre rá Te tönkretéve talán egy életre, én itt idegenben egyedül úgy élünk külön... látod ez lett belőle! Kedves drága társam, Kicsi Palikám, de a jövő október talán már vissza is hoz téged hozzánk!? Vajon?! Jövő október talán már Veled együtt ér, s ezek a napok; a mai este is csak csúnya, rossz emlékek lesznek.

1957. nov. 22. Péntek

Ilihez mentem – majd megkerestem Blahutot (már koromsötét volt), de nem volt otthon! Farkasékhoz mentem – de ők sem voltak otthon. Onnan Kissnéhez, Marikához siettem (Béla rabkórházban van szegény), s ott megtudva Klankó címét – elmentem Klaukóhoz. Bár ne tettem volna! Aljas disznó alak!... Teljes egy óra hosszáig sírtam neki, s könyörögtem, megalázkodtam, érveltem – s hasztalanul. Visszapattant róla minden. Gúnyolódott, aljas volt és hideg, kőszívű. „Sok az árvánk és özvegyünk elvtársnő!...” Hányszor elmondta ezt! Ő nem tud és nem is akar segíteni Fekete Pálon. Nem baj, lesz ez még más-képp is! Lesz még nekem uram, lesz még nekem ünnep a világon!” S eljön még a bosszú órája is!

1957. XII. 8-án. Vasárnap

3 nap múlva ítélelhirdetés Szegeden!

A mi tanúinkat (Ádám, Szelényi, Pali, V. Jutka, Szekerczés Józsi, Németh Sándor bácsi, Muszka Kati) hétfőn (2-án) egy félóra alatt „kiszórták”. A vád részéről Pali tanúit hallgatták ki, egész délelőtt, talán még délután is. Volt néhány, aki 20-30 percig is benn volt. (Rákóczi ÁVÓ-s)

Szerdán megyek. Jelenleg 10–15 évre számítok. Tanú volt maga Klankó s az összes ÁVH-s. Benkovics be is ment a tárgyalást hallgatni. Szörnyű ez!

A négy cetlivel alszom el minden este, a leveleiddel. Nem tudod, nem is gondolod, mi vagy Te nekem. Az életem, mindenem! Élned kell, én értem, a szerelmünkért, a jövőért,

akarom hinni, hogy leszek még boldog! S Veled, senki mással! Visszatérsz, én visszahozlak, visszatérsz, mert visszavárlak! (S a kezem sem adom másnak!) Én csak a Tied vagyok drága rab Társam, Kicsi Palikám, egyetlen Szerelmem!

1957. december 13. Péntek

Életfogytiglan! Amikor Palikám meghallotta, rosszul lett. Kivitték. Én odarohantam, de a bíró rámkialtott; menjen kérem vissza!” Visszaindultam, de a korlátnál összeestem. Azt mondják, hogy Palit nemsokára visszavitték ezután. Engem pedig a mentők erőszakkal el akartak vinni, miután magamhoz tértem.

Tóth 15 évet kapott, Hrabovszki 10-et. Huzsvay 3-at, s szegény Köles Pali 7-et. Széll Laci, Galánfi, Biczó, Lovas 6-ot, Zsíros 8-at, Füzessy 1,6 hónapot, Nyilas 1,6 hónapot, Nyúl 2 évet, Csimma 2 évet:

Palikámnak egy levelet tudtam a kezébe csempészni, amikor hozták őket le az autóhoz. Nem is emlékszem, hogy mit írtam már benne. Megcsókolta a kezemet. S azt mondta: Visszatérek, várj, visszamegyek! Én is ilyesmit kiabáltam Anyukával együtt: visszavárlunk! S azon a befejezetlen cetlin is ilyesmi volt.

És te drága Szenvedőm! Te, hogy vagy, mit csinálsz? Tudod-e, Te is, amit én, hogy visszatérsz, néhány éven belül. Még ha a „fellebbezésen „marad is” az életfogytiglan. Akkor is.

Csak azt üzenem: erős vagyok. Erős a lelkem, mert erős a szerelmem. Várlak, s Te visszatérsz. Én úgy várlak, ahogy senki nem vár. S ez hoz vissza hozzám! Csak légy erős, csak gondoldj rám, csak értem, értünk maradj meg nekünk, mert Te éltetsz engem, én csak Érted élek. Tied vagyok most és mindörökké, s visszajössz, mert én *így* várlak. Légy erős, ne szenvedj! Szerelmem éltesen, féltő aggodásom enyhítse kínodat, az erős hitem, az én nagy szerelmem hozzon vissza!

1957. december 17. Kedd.

Behívtak a pártba. Megkérdezték, hogy tudok-e a történetek után úgy tanítani, úgy nevelni az ifjúságot, ahogy kell? Milyen kedvesek?!

Palika! A Tied vagyok, az is maradok. Szeretlek, *várlak, ha kell 10–15–20 évig*. Érted élek!

1958. márc. 18. (Éjjel fél kettőkor a vonaton, Pest felé)

Visz a vonat hozzád. Döcög, pedig én rohanni szeretnék. Milyen ítélet születik? Ó, Istenem! (Megtanultam a neved nagy betűvel írni!)

Édes Istenem! add, hogy ne legyen súlyosabb az ítélet, hanem enyhébb!

Hrabovszki nénivel végigsírtuk, végigimádkoztuk idáig az utat. Csabán azt beszélük, hogy a pb. kívánságára a csabaiak közül az első hármat (Palit, Tóthot, Hrabovszkit) halálra ítélik.

Istenem, ne engedd! Az nem lehet! Legalább azt tudnánk, hogy a szegedi ügyész a 3 nap gondolkodási idő után fellebbezett-e súlyosbításért?

Adj Neki erőt, nyugalmat, Istenem, adj ezen az éjszakán pihenést, jótékony, erősítő alvást. Irgalmas, igazságos Isten! Könyörülj rajtunk, add vissza Őt nekem, hozd haza Őt hozzánk!

Aludj, kedvesem, drága szerelmem!...

1958. III. 19. Dombegyház

Megvolt... láttam az én kedvesemet, beszéltem vele, megcsókoltam!... Jogerősen életfogytiglan! (Ági itt puszilgatja a képedet mellettem... odaadtam neki.) Véglegesen életfogytiglan! De még ennek is örülhetünk. Mindannyian visszavonták a fellebbezést. Ez a bíróság 2 hét alatt 20 halálos ítéletet hozott, s csak egy kapott kegyelmet. Még a polgári bíróságon is csak súlyosbítanak... Palit, Tóthot, Hrabovszkit biztos halálra ítélik, ha... de volt egy deus ex machina, Nyilas Sanyi egy katonatiszt barátja révén – igen, isteni beavatkozás.

Holnap folytatom, most már nem bírok írni. Szeretlek!

1958. III. 20. Csütörtök.

Sosem felejttem azt a képet. Ahogy ott álltál, drága Mindenem, láncrafűzve... úgy hozták őket, mint az állatokat!

Fő u. 1. Rendkívüli Katonai Népbíróság. (Már 1849-ben itt vallatták a szabadságharcosokat.) Mi már ott álltunk a tágas előtérben. Nem volt szabad senkihez szólni, de ezek az örök engedékenyek voltak, hál istennek!

Ette a rántott húst, feketét ivott, de mindig azt mondta: beszéljünk inkább. Megnyugtattam, hisz most már nekem... hogy nem hagytam el eddig, s nem is hagyom el soha.

Azt mondtad, dolgozol, fordítsz, de olyasmit, amiből semmi jó nem származik. Kémjelentések. Olyanoknak szokták adni, akikről tudják, úgyse adhatják tovább a titkukat, mert elteszik láb alól. Szörnyű ez!!! S a halálra ítéleteket ott végzik ki az udvaron, az ablakon át ők is látják!

Kb. 10 percenként jött ki a teremből egy csapat rab. Kérdések: „Mi van? Mi van?” S borzalmas a válasz: „Halál!” Hallottuk, hogy ott benn van a vérszomjas Gyurkó vezérőrnagy is, aki minden csoportból kikövetel 2–3 akasztást. Rettenetes érzés volt.

S akkor mint egy mentőangyal, megjelent egy főhadnagy, odalépett Nyilashoz, megölelte. És megsúgta: vissza kell vonni a fellebbezést! A szegedi ügyész nem fellebbezett súlyosbításért, tehát ha visszavonják, „okafogyottá” válik a tárgyalás, – maradnak az eddigi ítéletek, de nem súlyosbíthatnak. Kelemen Imre a főhadnagy, egy életre megjegyzem és áldom a nevét!

Villámgyorsan elhatározták magukat, aztán Kelemen még egyszer odajött, parancsolóan súgta: Visszavonni!

És már szólították őket. Bementek, s Palikám mondta először: „Az életfogytiglani ítéletet elfogadom, ellene tett fellebbezésemet visszavonom!” Aztán a többiek, Tóth Hrabovszki, Zsíros, Köles, Széll, Biczó, Galánffy, Huzsvai, Csimma, Nyúl, Füzesi és Nyilas is kijelentették: ... visszavonom!

„Ezt megúsztuk!” – mondta Palikámnak egyik őr, mikor kijöttek. Hagytak beszélni. Ő elmondta, az ügyész is felugrott, súlyosbítást követelt, de a bíró elutasította: „Ebben a pillanatban a bírósági Ügyrend nem teszi lehetővé a súlyosbítást.”

Ki időt nyer, életet nyer... Persze szörnyű volt, mikor újra a lánc és vitték el őket, de a remény tovább él. Köszönöm, Istenem! Csak az óvástól félek még. Ha arra gondolok, kivégezhetik, úgy érzem, megőrülök. És ez a lehetőség fennáll még, dec. 12-ig bármikor óvást emelhet az ügyész. Aztán már nem. (Kiegészítő megjegyzés: Fekete Pálék ítéletén még másfél évig bármikor súlyosbíthatott a Legfelsőbb Felülvizsgáló Bizottság, ezalatt még életveszélyben voltak.)